

Етнолошка библиотека

Књига 62

Уредник
Мирослав Нишкановић

Рецензенти
Проф. др Саша Недељковић
Др Љиљана Гавриловић, виши научни сарадник

*Рецензентска комисија Филозофског факултета
Универзитета у Београду*

Проф. др Иван Ковачевић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Проф. др Весна Вучинић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Др Младена Прелић, виши научни сарадник

Уређивачки одбор

Проф. др Мирјана Прошић-Дворнић (Northwood University
Midland, SAD), проф. др Иван Ковачевић (Филозофски фа-
култет Универзитета у Београду), проф. др Душан Дрљача,
Београд, проф. др Младен Шукало (Филолошки факултет
Универзитета у Бањалуци, РС, БиХ), проф. др Бојан Жикић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду), др Петко
Христов (Етнографски институт с Музеј, БАН, Софија, Бу-
гарска), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ,
Београд), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски ин-
ститут САНУ, Београд), проф. др Димитрије О. Големовић
(Факултет музичке уметности, Београд), др Срђан Катић
(Историјски институт, Београд), др Драгана Антонијевић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду).

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства културе, информисања и информационог друштва
Републике Србије

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ КАО НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Зборник радова са научног скупа
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У XXI ВЕКУ

Уредио
Бојан Жикић

Београд
2011

Научни скуп:

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У ХХІ ВЕКУ

Програмски одбор:

Проф. др Владимир Рибић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду
(председник)

Проф. др Бојан Жикић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Драгана Антонијевић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Милош Миленковић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Др Младена Прелић, виши научни сарадник
Етнографског института САНУ

Организациони одбор:

Проф. др Данијел Синани, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Ристивојевић, МА, истраживач-сарадник
Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Крстић, МА, истраживач-сарадник Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Овај Зборник радова представља крајњи резултат научног скупа "Културни идентитети у ХХИ веку", који је одржан 15.12.2011. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, у оквиру пројеката које је финансирао Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије: *"Ни тамо, ни овде" – Културно наслеђе и идентитет гастарбајтерске популације, Урбано културно наслеђе и религиозност у савременом контексту и окружењу, Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе.*

Скуп је организован од стране Одељења за етнологију и антропологију и Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, чији чланови су ангажовани као истраживачи на датим пројектима, а који су узели учешће у раду тог скупа. С обзиром на то да су пројекти замишљени као трогодишњи, односно да се реализују по фазама, идеја организатора скупа била је да њиме представи резултате рада у првој фази. У том смислу, нагласак је стављен

на проблематику културног идентитета уопште, тачније на његово одређење у смислу нематеријалне културне баштине у нашој средини, одакле је проф. др Бојан Жикић, руководилац пројекта *Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе*, позван да одржи пленарно предавање у којем би представио оквире дефинисања културних идентитета као заједничког истраживачког именитеља проблематике којој је посвећен скуп, те форматирао дискусију у оквиру скупа.

На скупу је одржано једно пленарно предавање и поднето девет научних саопштења.

Проф. др Владимир Рибич,
председник Програмског одбора

Ivana Gačanović

Institut za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

igacanov@f.bg.ac.rs

Evropa kao izvorište kulturnog identiteta i vrednosti kao normativnog okvira*

Apstrakt: U tekstu je dat pregled nekih od ključnih problema koji se odnose na pregnuća Evropske unije da formira nadnacionalni kulturni identitet, koji bi delili članovi svih postojećih evropskih zajednica, bilo da su formalno članovi EU ili pretenduju da to postanu. Ovaj veoma važan element evropskog ujedinjenja prolazio je kroz nekoliko faza, pri čemu se za neke moglo reći da imaju izgleda da postignu željene rezultate, ali danas je sve izvesnije da takva kakva jeste, kulturna politika EU nema dovoljno potencijala za ostvarivanje svojih namera.

Ključne reči: evropska kulturna politika, Evropska unija, kolektivni identitet, kulturno nasleđe

---

* Tekst je rezultat rada na projektu "Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe" finansiranom od strane Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva Republike Srbije, kao i projekta "Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji" (ev. br. 177017) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Problemi različitih kolektivnih identiteta u Evropi su u novije vreme postali ponovo aktuelni, naročito nakon raspada Sovjetskog Saveza, ujedinjenja Nemačke, okončanja Hladnog rata i drugih društvenih i političkih promena do kojih je došlo nakon rušenja Berlinskog zida 1989. godine. Ovi problemi se posebno ističu u kontekstu projekta Evropske unije, koji je do tada obuhvatao zemlje Zapadne Evrope i koji je nakon ovih događaja počeo da se širi na bivše socijalističke zemlje Srednje i Istočne Evrope. Tadašnja Evropska zajednica već je imala razrađenu "kulturnu politiku"¹, za koju se smatralo da će doprineti ubrzanju tempa političke i ekonomske integracije evropskih država, tako što će pomoći pri jačanju svesti naroda država članica o zajedničkom, evropskom kulturnom identitetu. Ipak, uključivanje postsocijalističkih zemalja u ovaj projekat otvorilo je niz problema koji su zahtevali temeljno redefinisavanje ovog projekta. Zbog težnji da održi tempo u neoliberalnoj kapitalističkoj trci, zapadni deo Evrope raskida s onim delom projekta koji se odnosio na socijalne politike, zbog čega dolazi do slabljenja socijalne, a jačanja bezbednosne države². Po-

---

¹ Evropska komisija od 1977. godine razvija "kulturnu politiku" koja potpomaže jačanje svesti naroda o evropskom kulturnom identitetu, i to uz punu podršku Parlamenta. Ova politika je dobila i formalno priznanje od državnih vrhova, tj. Vlade, na Štutgartskom i Milanskom Savetu 1983, odnosno 1985. godine (Shore 1993, 779).

² Ovu pojavu Brunkhorst naziva negativnom integracijom. Videti Brunkhorst (2004).

sledice ovakve politike ogledaju se u povećanom siromaštvu, nezaposlenosti i sve vidljivijoj nejednakosti na nivou pojedinaca i regiona, što je naročito uticalo na ponovno jačanje partikularnih grupnih identiteta. Do ove pojave došlo je, takođe, i zbog potrebe postkomunističkih zemalja da rekonstruišu svoje identitetske osnove bez kojih, kako se do sad pokazalo, nije moguće očekivati stabilnu i mirnu reprodukciju političke moći u nacionalnim političkim zajednicama. Pored toga, stare evropske demokratije (kao nosioci projekta EU) primorane su da se suoče s ozbiljnim kontroverzama vezanim za tretiranje sve brojnijih imigranata, u čemu se, zapravo, najjasnije ogledaju stvarni problem etnokulturne heterogenosti³, za koje iste zapadne demokratije, pak, u svojim kulturnim politikama tvrde da je nešto što treba podsticati, a ne nešto što je problematično. Ova tema devedesetih godina XX veka pokreće lavinu intelektualnih i političkih komentara i analiza, a u politički i intelektualni žargon ponovo se uvodi magična reč koja je zasigurno obezbeđivala tiraž i glasove u političkim trvenjima – multikulturalizam⁴.

---

³ U tom pogledu problem odnedavno predstavlja i verska heterogenost, posebno sa dolaskom sve brojnijeg muslimanskog stanovništva u Evropu (v. Malešević 2006).

⁴ Multikulturalizam je pojam koji je iskovala kanadska vlada, koji je podrazumevao progresivnu političku alternativu asimilacionoj politici i kojim su promovisane vrednosti jednakosti, tolerancije i inkluzivnosti prema "manjinskim kulturnim grupama" (Ang 2005, 34). Ova ideja je nešto kasnije prekopirana u

---

Osnovna motivacija evropskim institucijama za osmišljavanje i sprovođenje kulturnih politika jeste osiguravanje legitimiteta (npr. Shore and Abélès 2004; Shore 1993; McDonald 1999), odnosno javne podrške. Potraga za legitimitetom u velikoj je meri uslovljena neizvesnim odgovorom na pitanje koga i šta bi trebalo smatrati delom Evrope. Takva neizvesnost je, donekle, posledica posleratne globalizacije koja je skrenula pažnju na preispitivanje odnosa prema onome što je pre shvatano kao odvojeni entiteti, i postavila izazov dotadašnjim pretpostavkama o centru i periferiji; takođe, ovakva pitanja predstavljaju odraz eskalacije roba, izbeglica i drugih oblika raseljavanja, koji su značajno uticali na tradicionalne ideje nacionalnog pripadanja i zakomplikovali pretpostavljenu koresponden-

---

posleratne SAD, u kojima je u to vreme (60-ih i 70-ih godina XX veka) vladala moderna radikalna tradicija borbe za ljudska prava, koja je uključivala borbu protiv rasizma, pokret za afirmaciju žena i homoseksualaca, interese osoba sa hendikepom i program reforme na američkim univerzitetima. Svi ovi pokreti su se neformalno udružili i generisali opšte raspoloženje žrtvovanja, moralne ozlojeđenosti i odlučnog neprijateljstva prema zajedničkom neprijatelju – belom muškarcu, a u nekim slučajevima i prema zapadnoj civilizaciji uopšte (Spencer 1994, 559). Ipak, ono na šta posebno treba skrenuti pažnju kada je u pitanju američki multikulturalizam, jeste to da njegovi zagovornici, u stvari, nisu bili opsednuti "patnjom", već *grupnim identitetom* (Rorty 1995, 74, kurziv moj). Istovremeno, grupni identitet je postao politička kategorija, i kako Tejlor ističe, dobio glavnu ulogu u razvoju socijalnih politika (Taylor 1998).

ciju između teritorije i populacije, kulture, etniciteta i nacionalnosti (Bhabha 1998, 595).

Mekdonald navodi dva prelomna trenutka u procesu evropske integracije koji su najviše uticali na to da evropski zvaničnici počnu da razmišljaju o načinima na koje će što svrsishodnije razviti raširenu svest o zajedničkom pripadništvu, za koju se očigledno smatralo da je neophodna za rehabilitaciju političkog legitimiteta Zajednice. To se prvi put dogodilo 1960-ih godina, kada su njeni originalni anti-ratni, humanistički principi, koji su definisali njen legitimitet počeli da gube svoju relevantnost pred novim generacijama, tj. kada je došlo do ideološkog "generacijskog jaza". Stare izvesnosti, kao što je modernizacija, progres, razum i pozitivizam počeli su da se dovode u pitanje; to je bilo vreme kada je "izumljena" i kulturna različitost... vreme kada su alternativni svetovi regionalizma, partikularizma i relativizma počeli da se šire (McDonald 1999, 77). Evropa je sve manje glorifikovana, a sve više nipodaštavana i podvođena pod pežorativnu metaforu "Zapad". Tadašnja EEZ je izlaz iz takve atmosfere pronašla u pokušaju da pridobije mlade ljude koji još uvek nisu bili stvorili animozitet prema tako ocrnjenoj Evropi, kroz različite programe za mlade, najčešće u obliku planova razmene. Naravno, jedan od najaktivnijih programa buđenja evropske svesti, koji je razvijen kasnije, 1980-ih, bio je projekat "People's Europe" (n.m.; v. Shore 1993).

Drugi period izazova za legitimitet zajednice, kako tvrdi Mekdonald, dolazi u vreme razvijanja unutrašnjeg tržišta. Dva događaja su u tom periodu bila presudna – s jedne stra-

---

ne, pometnije je proizveo pad Berlinskog zida; ubrzo zatim, pregovori o Ugovoru iz Maastrichta činilo se da predstavljaju pretnju nacionalnim identitetima, što je samo doprinelo već postojećoj bojazni koju je proizvelo stvaranje unutrašnjeg tržišta i preterano "mešanje" Brisela po tom pitanju (McDonald 1999, 78). I dok je tokom 80-ih godina "evropska kultura", njena istorija i nasleđe, uzdizana kao najveća vrednost i vodilja ka zajedništvu evropskih naroda, u narednom periodu njen kohezivni potencijal kao da je bledeo. Iako su mnogi ciljevi programa *People's Europe* ostvareni (i danas su u opticaju evropski pasoš, himna, zastava), iako su neke njegove ambicije sadržane i u tekstu Reformskog Ugovora (Ugovor iz Lisabona), deluje kao da su zvaničnici EU u velikoj meri odustali ili bar posustali od projekta stvaranja homogenog evropskog identiteta. To se može videti i na osnovu izjava nekih od učesnika u stvaranju evropskih kulturnih programa. Gordon⁵, na primer, tvrdi da "profesionalci iz oblasti kulture jadikuju zbog nedostatka koherentne kulturne politike u EU i zbog opšte nemoći u tom polju... Jasno razgraničavanje između kulturne produkcije otelovljene u trgovini, ekonomiji i spoljnoj politici i kulture kao izraza identiteta, istorije i društvenog života često je zbunjujuće zbog neadekvatne definicije ili nedostatka uporedive prakse između država članica. Ipak, iako su formalno prihvaćeni,

---

⁵ Kristofer Gordon (Christopher Gordon) je, inače, nezavisni konsultant u kulturnoj politici, sa više od tridesetpet godina iskustva u umetničkom menadžmentu u javnim i dobrovoljnim sektorima EU.

kulturni programi EU imali su samo marginalan uticaj (opšte investiranje u kulturnu infrastrukturu bilo je mnogo veće), jedinstveni odgovor EU prema Deklaraciji o kulturnoj različitosti UNESCO-a,⁶ predstavlja moćnu političku osnovu s implikacijama za budućnost, i unutar EU i na globalnom nivou" (Gordon 2007, 11). S druge strane, Vagner⁷ smatra da su "evropske kulturne politike zamorne: umetnici ih smatraju dosadnim, čak beznadežnim; nacionalne kulturne birokrate ih smatraju bagatelnim; mediji ih ignorišu" (Wagner 2007). Takođe, zabrinjavajuću činjenicu predstavljaju i ankete koje sprovodi sama Komisija, a koje potvrđuju da u EU vlada veoma slab osećaj pripadanja među Evropljanima i da je projekat evropske integracije od 90-ih počeo da gubi tlo pod nogama – i u političkom i kulturnom i ekonomskom smislu (Shore 2006a, 3-4).

Antropološke kritike usmerene protiv evropskih identitetskih politika mogu se sumirati na sledeći način – prvo,

---

⁶ Univerzalna deklaracija o kulturnoj različitosti doneta je 2001. godine, a 20. oktobra 2005. usvojen je nacrt Konvencije o zaštiti i promociji različitog kulturnog izražavanja, koja predstavlja skup normativnih sporazuma koji se tiču promovisanja kulturne različitosti. Glavni ciljevi ove konvencije bili su: priznavanje prava državama da formulišu kulturne politike, usvajanje mera zaštite različitosti kulturnog izražavanja, prepoznavanje distinktivne prirode kulturnih dobara i usluga sve dok oni izražavaju identitet; i prepoznavanje veze između kulture i razvoja i važnosti internacionalne saradnje (Gordon 2007).

⁷ Gotfrid Vagner (Gottfried Wagner) je direktor Evropske fondacije za kulturu.

---

problem je što se u njima koriste određeni teorijski i konceptualni modeli koji su u antropologiji već gotovo potpuno zastareli – primenjeni, provereni i odbačeni. Drugo, pomoću tih koncepata ona, pored toga što ne uspeva da ostvari mnoge od svojih zamisli vezanih za identitet, istovremeno vodi jednu veoma diskriminatornu politiku.

Iako je multikulturalizam mnoge u početku ozario kao humana ideja (koja je zapravo bazično utemeljena na liberalnim idealima), sada je više nego očigledno da je podložan političkoj zloupotrebi i instrumentalizaciji kakvi su, na kraju krajeva, i ključni koncepti na kojima počiva. Pored toga što je u velikoj meri zaslužan za prepoznavanje i (pravno i političko) priznavanje različitosti, multikulturalizam, ne samo iz perspektive savremene antropološke teorije, nego i iz perspektive ostalih društvenih nauka i humanističkih disciplina, može da predstavlja izgovor za marginalizaciju, isključivanje i ugnjetavanje (npr. Grillo 2003, Stolcke 1995). On često stvara povoljne okolnosti za nasilne konflikte, pa čak i za genocid i građanski rat (Dijkstra *et al.* 2001, 62), ali isto tako i za rasplamsavanje nacionalističkih, ksenofobičnih i rasističkih identitetskih politika. Jedan primer "kulturnog rasizma" nudi Suzan Rajt, koja na britanskom primeru pokazuje da je "nova desnica [1980-ih i 90-ih godina] iz diskursa studija kulture, anti-rasizma i, u manjoj meri, socijalne antropologije, preuzela nove ideje o 'kulturi' i uključila ih u proces borbe i promene značenja 'kulture', 'nacije', 'rase' i 'razlike'. Ona je mobilisala 'kulturu' u cilju pojačavanja diskriminacije, koristeći je kao eufemizam za ponovo oživljeni ra-

sizam, što je ostavilo duboke posledice po javne politike i živote ljudi" (Wright 1998, 11). Spenser, s druge strane, u kontekstu obrazovne multikulturalne reforme i pojave "afrocentrizma" u SAD, uočava analogiju između multikulturalizma i nacionalizma: "Razvoj od afrocentrizma do multikulturalizma je logičan. Nacija – i u političkom i kulturnom smislu – kreira svoj identitet kroz proces obrazovanja, i na taj način ga ubrizgava u svest svojih građana. Posmatrano na taj način, multikulturalizam, s obzirom na to da ga ovde razmatramo iz perspektive Afroamerikanaca, jeste manjinski nacionalizam. Američki nacionalizam odbacuje multikulturalizam kao konkurentni oblik nacionalizma... Razlika između američkog i afro-američkog nacionalizma je u njihovim odnosima moći, a ne u njihovim filozofijama obrazovanja" (Spencer 1994, 556).⁸ U multikulturalnim politikama koje promovišu kulturni fundamentalizam (koji proističe iz kulturnog esencijalizma, Grillo 2003, 165), polazi se, čak, od pretpostavke da su *odnosi* između različitih kultura "po prirodi" neprijateljski i uzajamno destruktivni jer je u ljudskoj prirodi da bude etnocentričan (i ksenofobičan); različite kulture bi, zbog toga, trebalo da se drže podalje jedna od druge, zarad obostrane dobrobiti (Stolcke 1995, 5).

Šor je rasvetlio mnoga mesta kritike kada je kulturna politika evropskih institucija u pitanju, a među njima je i

---

⁸ Štolcke je, na primer, pisala o odnosu novog kulturnog fundamentalizma i rasizma, u kontekstu britanske i francuske anti-imigrantske desničarske retorike (Stolcke 1995).

---

problem centralizacije moći evropskih institucija na uštrb državnih ingerencija (Shore 1993, 794). Takva vrsta koncentracije moći upućuje na opasnost od provociranja uznemirenosti i ranjivosti periferija, koji se kasnije manifestuju u lokalnim oblicima šovinizma i ksenofobije (n. d. 795). Međutim, ni jedna vrsta orkestriranja kulturnim identitetima, bilo da se ono sprovodi iz lokalnog, državnog ili nad-državnog centra (iz antropološke perspektive) nije plauzibilna, pa zato problem centralizacije moći od strane evropskih institucija ovde neću detaljnije komentarisati. Uprkos "dobronamernosti" ovog kulturnog poduhvata Komisije, kome je osnovni cilj razvijanje humanog osećanja zajedništva među svim "Evropljanima", on je proizveo i mnoge kontraindikacije, a može se reći da se u mnogim aspektima evropska integracija, zahvaljujući njemu, pretvorila u dezintegraciju⁹ (tu pre svega mislim na ponovno oživljavanje nacionalističkih i separatističkih pokreta u Evropi, kako onih manjinskih, na "rubovima" Evrope, tako i među nekim velikim evropskim nacijama).

Većina antropoloških analiza evropske kulturne politike, a posebno onih iz 80-ih, završava se zaključkom da su federalističke vizije razvoja EU u najvećoj meri bazirane na modelu izgradnje države i nacije, zbog toga što pripadnici elite i lideri EU ne znaju kako da izbegnu dominantni politički model nacionalne države (npr. Bellier and Willson 2000; McDonald 1996). Tako i prema Šoru, ključni pro-

---

⁹ Postoji čak i predlog da treba da prestanemo da istražujemo EU u okviru integracijske paradigme (v. Rumford and Murray 2003).

blem u ovom smislu predstavlja to što su za konstrukciju "nove Evrope" korišćene one čisto "kulturne" i *benigne* odlike nacionalnog identiteta (što je element onoga što je u Ugovoru iz Mastrihta nazvano "cvetanje kultura"), a da, s druge strane, ona zahteva ukidanje suverene nacionalne države i identifikacije s njom (Shore 1993, 787). Navodeći simbole kojima se u okviru kampanje "People's Europe" nastojalo na buđenju osećanja evropskog identiteta, on uviđa da se tu radi o istim onim simbolima kojima su kreatori devetnaestovekovnih nacionalnih država težili (i uspeali) da konstruišu osećaj nacionalnog pripadništva (osećaj koji kasnije često mutira u onaj koji se podvodi pod pojam nacionalizma). Ovakav zaključak je postao opšte mesto u istraživanjima ranih evropskih "kulturnih politika" u tolikoj meri da se mogao uzimati za polaznu tačku u komentarisanju procesa evropske integracije. Ipak, čini se da taj zaključak više nije relevantan, niti aktuelan, i da resursi prošlosti (koji su eksploatisani u okviru prvih kulturnih inicijativa evropskih institucija) očigledno nisu dovoljni. Jedan od osnovnih razloga za to je sledeći: kreatorima evropskih kulturnih politika je odavno postalo jasno (verovatno već nakon projekta "People's Europe") da kreiranje nadnacionalnog identiteta u klimi "kulturne iscepanosti" u Evropi ima male izgleda za (skoriji) uspeh. Tome dodatno doprinosi činjenica da je sam koncept "Evrope" nejasno određen, što je u velikoj meri posledica nedostatka konsenzusa oko nekakve konačne liste onoga što se može ubrojati u zajedničko, evropsko nasleđe i istoriju (Van Gorp and Renes 2007; Ashworth and Graham 1997), što je jedan od veoma bitnih elemenata za

---

razvijanje osećanja kolektivne pripadnosti i solidarnosti. Ono što je interesantno jeste to da se nemogućnost tačnog definisanja toga šta je to "Evropa" od strane evropskih zvaničnika često koristi kao prednost: kada im se upućuju kritike da su kroz svoje politike stvorili monolitan i fiksiran koncept identiteta, oni se pozivaju na "otvorene evropske ciljeve" i na politiku stalnog širenja. Citat iz preambule Povelje o osnovnim pravima Evropske unije jasno ukazuje na jednu vrlo kompromisnu, ali i kontradiktornu politiku, u kojoj se pokušava da se mobilišu sva do sada poznata i raspoloživa izvorišta kolektivnog identiteta – i ona koja se pozivaju na zajedničko nasleđe i sećanja, i ona koja se pozivaju na zajedničku sudbinu:

"Narodi Evrope su odlučili da dele mirnu budućnost zasnovanu na zajedničkim vrednostima međusobnim povezivanjem u sve tešnju Uniju.

Svesna svoje duhovne i moralne baštine, Unija se zasniva na nedeljivim i univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti; ona počiva na principima demokratije i pravne države. Ona stavlja čoveka u središte svoje svoje aktivnosti utvrđivanjem državljanstva Unije i stvaranjem prostora slobode, bezbednosti i pravde.

Unija doprinosi očuvanju i razvoju ovih zajedničkih vrednosti uz poštovanje razlika u oblasti kulture i tradicije evropskih naroda, kao i nacionalnog identiteta država članica i organizacije njihove vlasti na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou; ona teži da unapredi uravnoteženi i trajni razvoj i da osigura slobodnu cirkulaciju lica, usluga, robe i kapitala, kao i slobodu nastanjivanja."

Kako se do sada pokazalo, na osnovu različitih nivoa analize, ovakva retorika ni iz daleka nije postigla ciljeve kojima i dalje teži. To se može videti i na primeru Srbije. Srbija ima kontakte sa zvaničnom evropskom kulturnom politikom, ali najviše kroz tzv. evropske kulturne programe, putem kojih se državama na različite načine pruža prilika da predstavljaju svoje kulturno nasleđe i time doprinesu "bogatstvu evropske kulturne raznolikosti". Na primer, državnim institucijama i civilnom sektoru Srbije omogućeno je da konkurišu za sredstva pri Evropskoj komisiji iz programa Kultura 2007-2013. Sredstva se ovde ulažu u projekte iz oblasti scenske umetnosti, muzike, zaštite kulturnog nasleđa, likovne umetnosti, književnosti i prevodilačke delatnosti; ipak, osnovni navedeni cilj tih projekata predstavlja "očuvanje kulturnog identiteta, dijalog među kulturama, saradnja, širenje i razvoj". Ali koliko ovakvi projekti mogu zaista da pojačaju ili stvore svest stanovništva o njihovom nadnacionalnom, evropskom pripadništvu i saosećanju? Čak se ispostavilo da je EU kroz ovakve programe samo potpirila jedan obrnut proces identifikacije od onog priželjkivanog. Naime, nastojanjem ka odabiru reprezentativnih kulturnih sadržaja zajednice, dolazi se do često nenameravanog ponovnog oživljavanja unutrašnjih nacionalnih, etničkih, religijskih, manjinskih, regionalnih identifikacija, s jedne strane, ali i spoljašnjih reakcija koje se ogledaju u daljoj egzotizaciji kultura koje žele da im se predstave u svojoj različitosti i "autentičnosti" s druge strane. U Srbiji je tendencija takvog razvoja – revitalizacije nacionalnog sentimenta i ponosa – vrlo oči-

---

gledna poslednjih godina, naročito sa svetskim uspesima srpskih sportista. To nimalo ne ide u prilog onima koji očekuju da je stanovništvo u Srbiji voljno i željno da se toga odrekne u korist nekog zajedničkog evropskog nasleđa, za koje nikom nije do kraja jasno šta tačno znači. Dakle, kada uzmemo u obzir prvi cilj naveden u programu Kultura – očuvanje kulturnog identiteta, može se reći da se on na ovaj način donekle ostvaruje, ali u smeru koji ne pogoduje razvijanju osnovne, šire ideje. Kada je širenje kulturnog dijaloga u pitanju, može se reći da su kulturne politike Evropske komisije najuspešnije u tom pogledu. Mogućnost mladih umetnika, naučnika i druge talentovane omladine i svih onih željnih druženja i putovanja da se usavršavaju, razmene iskustva, znanja i veštine ili da se jednostavno druže, proširena je gotovo na sva evropska podneblja, i to je najčešće pozitivno okarakterisan ishod evropske integracije uopšte. Ipak, slučaj u Srbiji je takav da je ova mogućnost dostupna tek malom procentu stanovništva, s obzirom na to da uz pomoć raznih fondacija EU putuje uglavnom stanovništvo sa visokim obrazovanjem ili oni koji se ističu u nekoj drugoj oblasti, kao i zaposleni u međunarodnim organizacijama, kompanijama, firmama. Ali iako su simbolički kapaciteti u pogledu kreiranja sve-evropskog saosećanja i identifikacije vrlo "tanki" na domaćem tlu, EU je u poslednjoj deceniji ipak dobila solidan broj pristalica, pri čemu je i zvanična politika Srbije odlučno proevropski orijentisana. Taj pristanak je, pak, bio zasnovan pre svega na obećanjima da pristupanje Uniji donosi bolji životni standard i sređivanje političkih,

pravnih i socijalnih prilika u zemlji. Kako navodi i S. Radović u svojim analizama evropske simbolike, koja za cilj ima izgradnju evropskog identiteta, "kulturne značajke Evrope u savremenom dobu se iscrpljuju u kulturnim porukama o demokratiji i slobodnom tržištu" (Radović 2007, 53). Ali, budući da savremeni trend sve većeg širenja skepticizma prema kapitalističkom tržišnom sistemu i liberalnim demokratskim praksama idejno potiče iz SAD, a na kojima se temelji i politika evropskih centralnih institucija, teško je očekivati da trenutno jedini očigledan ujedinjujući princip – slobodno-tržišni kapitalizam – može još dugo da igra ulogu vezivnog tkiva potencijalnog evropskog "demos". Nemiri i protesti u Grčkoj, Španiji, ali i Engleskoj samo doprinose osećanju srpskog stanovništva da u Evropskoj uniji nešto ne funkcioniše kako treba i da ne žele da se sa tim identifikuju. U Srbiji je sumnja u evropsku politiku potpirena i nepoverenjem u domaće političare koji tu politiku propagiraju, ali i u same evropske institucije čiji se stavovi često vide kao neblagonakloni prema Srbima, posebno kada se uzme u obzir priznavanje nezavisnosti Kosova. S obzirom na to da evroskepticizam u Srbiji poslednjih godina sve više raste (što pokazuju i neke analize javnog mnjenja), i s obzirom na gubljenje poverenja ljudi u politička obećanja na svim nivoima, ciljevi koje evropske institucije propagiraju u svojim kulturnim politikama, koje treba da vode vezivanju i ujedinjenju, sve više gube temelj i snagu, pa tako i ljudi (barem u Srbiji) izgleda da gube interesovanje za njih. Štaviše, izgleda kao da su i sami kreatori evropskih politika izgubili

---

tačan pojam o tome šta im je cilj. Često se može pročitati u antropološkim radovima da je jedna od osnovnih karakteristika EU njena politička i idejna neodređenost (npr. Abeles 2004). Pored toga što je nedefinisan entitet u političkom smislu, retorika njenih zvaničnika je krajnje neodređena, a to se naročito odnosi na oblast kulturnih politika.

Literatura:

- Abélès, Marc. 2004. An Anthropological Approach to EU Institutions. *Twenty-First Century Papers: On-line Working Papers from the Center for 21st Century Studies*. University of Wisconsin. Internet tekst: <http://www.21st.uwm.edu>
- Ang, Ien. 2005. *Multiculturalism*. In *New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society*, T. Bennett, L. Grossberg, and M. Morris. Oxford: Blackwell.
- Ashworth, G. J. 1997. Heritage, Identity and Europe. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 88 (4): 381-388.
- Bellier, Irène and Thomas M. Wilson (eds). 2000. *An Anthropology of European Union: Building, Imagining and Experiencing the New Europe*. New York: Berg.
- Bhabha, Jacqueline. 1998. 'Get Back to Where You Once Belonged': Identity, Citizenship, and Exclusion in Europe. *Human Rights Quarterly* 20 (3): 592-627.
- Brunkhorst, Hauke. 2004. *Solidarnost. Od građanskog prijateljstva do globalne pravne zajednice*. Beograd-Zagreb: Beogradski krug i Multimedijalni institut.
- Dijkstra, Steven, Karin Geuijen, and Arie de Ruijter. 2001. Multiculturalism and Social Integration in Europe. *International Political Science Review* 22 (1): 55-84.

- Gordon, Christopher. 2007. Culture and the European Union in a Global Context. *The Journal of Arts Management, Law, and Society* 37 (1): 11-30.
- Grillo, Ralph D. 2000. Cultural essentialism and cultural anxiety. *Anthropological Theory* 3 (2): 157-173.
- Malešević, Miroslava. 2006. Evropa: kriza identiteta. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LIV: 69-86.
- McDonald, Maryon. 1999. European Identity – an Anthropological Approach. In *Reflections on European Identity*, T. Jansen (ed). European Commission.
- McDonald, Maryon. 1996. 'Unity in diversity'. Some tensions in the construction of Europe. *Social Anthropology* 4 (1): 47-60.
- Radović, Srđan. 2007. Evropa kao politički simbol u izgradnji identiteta. *Antropologija* 4: 48-61.
- Rorty, Richard. 1995. The Demonization of Multiculturalism. *The Journal of Blacks in Higher Education* 7: 74-75.
- Rumford, Chris and Philomena Murray. 2003. Globalization and the Limitations of European Integration Studies: Interdisciplinary Considerations. *Journal of Contemporary European Studies* 11 (1): 85-93.
- Shore, Cris. 1993. Inventing the 'People's Europe': Critical Approaches to European Community 'Cultural Policy'. *Man* 28 (4): 779-800.
- Shore, Cris. 2006. 'In Uno Plures' (?) EU Cultural Policy and the Governance of Europe. *Cultural Analysis* 5: 7-26.
- Shore, Cris and Marc Abélès. 2004. Debating the European Union: An interview With Cris Shore and Marc Abélès. *Anthropology Today* 20 (2): 10-14.
- Spencer, Martin E. 1994. Multiculturalism, 'Political Correctness' and the Politics of Identity. *Sociological Forum* 9 (4): 547-567.
-

- Stolcke, Verena. 1995. Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology* 36 (1): 1-24.
- Taylor, David. 1998. Social identity and Social Policy: Engagements with Postmodern Theory. *Journal of Social Policies* 27 (3): 329-350.
- Van Gorp, Bouke and Hans Renes. 2007. A European Cultural Identity? Heritage and Shared Histories in the European Union. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 98 (83): 407-415.
- Wagner, Gottfried. 2007 *European cultural policy – which means what, exactly?* Internet tekst: <http://www.labforculture.org/de/content/download/17098/180666/file/Cultural%20policies%20for>
- Wright, Susan. 1998. The Politicization of 'Culture'. *Anthropology Today* 14 (1): 7-15.

Sadržaj

Бојан Жикић	
Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе. <i>Увод у истраживање и прелиминарни резултати</i>	7
Dragana Antonijević	
Теоријско-hipotetički оквир за проучавање културног идентитета гастарбајтера	27
Danijel Sinani	
Religija, kulturni identiteti i nematerijalna kulturna baština	43
Marija Ristivojević	
Grad kao izvorište kulturnih identiteta	57
Marko Pišev	
Balkanizam i osmansko kulturno nasleđe u savremenoj Srbiji: između negacije i autoegzotizacije	73

Ana Banić-Grubišić

- Kulturni identitet kao afirmacija manjinske grupe:
romski hip-hop 93

Ivana Gačanović

- Evropa kao izvorište kulturnog identiteta i
vrednosti kao normativnog okvira 111

Mladen Stajić i Danijel Sinani

- Alternativna religioznost i kulturni identiteti 129

Ljubica Milosavljević i Miloš Milenković

- "Pridodato u prevodu": nematerijalno kulturno
nasleđe u prevođenju i primeni evropskih politikâ
doživotnog obrazovanja u Republici Srbiji 147

Ana Banić Grubišić i Marija Krstić

- Radionica "Gastarbajteri – šta znamo o njima?"
Istraživanje stavova/predstava studenata etnologije
i antropologije o gastarbajterima 179

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(497.11)"20"(082)

316.74:2(497.11)"20"(082)

KULTURNI identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe / uredio Bojan Žikić. – Beograd : Srpski genealoški centar, 2011 (Beograd : Srpski genealoški centar). – 200 str. ; 17 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; knj. 62)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-83679-79-9

a) Културни идентитет – Србија – 21в – Зборници b) Популарна култура – Антрополошки аспект – Србија – 21в – Зборници c) Верске заједнице – Социолошка истраживања – Србија – 21в – Зборници

COBISS.SR-ID 188553996